

KONTEXT JAKO SDĚLENÍ

Knižně vydané dílo biologa a filosofa v jedné osobě, profesora Stanislava Komárka (*1958), působícího v současné době – mimo jiné – na katedře filosofie Přírodovědecké fakulty UK, je značně různorodé. Tři básnické sbírky – *Kartografie* (1986) vyšla v rakouském exilu, kde autor pobýval v letech 1983–1990, *Kaligrafie* a *Holografie* následovaly s několikaletými odstupy již po jeho návratu do Čech – jsou dodnes nedoceny a výtečná práce s jazykem, či lépe řečeno jazyky, s jejichž širokou paletou, od známých až po zcela neznámé a obskurní, autor pracuje, teprve čeká na odpovídající zhodnocení. V roce 1995 pak souborem *Sto esejí o přírodě a společnosti* zahájil publikování svých jednak esejistických (dále ještě *Hlavou dolů*, *Pitevní praktikum pro pokročilé* či nedávno vydaný *Mír s mloky*) a jednak odborných prací (*Dějiny biologického myšlení*, *Kapitoly o Portmannovi*, *Lidská přirozenost*, *Příroda a kultura*, *Mimikry*, *aposematismus a příbuzné jevy*). Eseje jsou povětšinou kratší a hutně napsané útvary (nezřídka publikované nejprve časopisecky) věnující se určitému tématu s kontextuální a mnohvrstevnatou umanutostí a jejich soubory jsou tak něco mezi gejzírem, mozaikou a hypertextovým útvarem skvěle podaných myšlenek a nápadů. Vedle toho jsou jeho odborné práce daleko sevřenější, mají výrazně složitější jazyk a čtenářů, kteří jim skutečně rozumějí, je v porovnání s esejistickými soubory jednoznačně méně.

S takovouto bibliografií v zádech přichází Komárek ještě s něčím novým – *Opšlstisova nadace* (lze se nadít, že obtížně vyslovitelné jméno je autorovou zlomyslností na úvod) je totiž jeho první román. Bezesporu má přitom ambice na román generační, či spíše – z nedostatku jiné terminologie – exilově generační. Jeho ústřední postavou je mladý český turkolog Viktor Kaplan a román chronologicky začíná na počátku osmdesátých let minulého století, těsně po jeho odchodu do Rakouska. Tam sledujeme Kaplanovy kontakty s vyslyšajícími úředníky, spoluexulanty v lágru, běžnými Rakušany apod. Hlavní hrdina je bezesporu věrohodně – a tudíž opravdu? – vyfabulován, na rozdíl od svého tvůrce je navíc historik. Ovšem Komárek ve svém románu přesto vystupuje, a to dokonce pod svým skutečným jménem, jako jedna z vedlejších postav. V textu téměř úplně chybějí dialogy a v mnoha momentech připomíná „nejsdělnější“ Komárkovy eseje, neboť se člověk jakoby mimochodem – ať už díky jednajícím postavám či samotnému vypravěči – dozvídá velkou spoustu různě kontextuálně provázaných informací – autor tu do beletrie velmi osobitě převedl svůj způsob komunikace, myšlení a jednání. Kaplanův odchod je časově situován do roku 1982 a popis tehdejších exulantských reálií – se snahou se uchytit, etablovat, vyniknout, a to sociálně, kulturně, odborně apod. – má nesporně silnou vypovídací hodnotu a text obsahuje řadu autorových životních postřehů. Autor pak po celou knihu obratně balancuje na hraně beletrizovaného eseje – místy cestopisného, tu sociálně-historického –, což je možná právě to, co sám označil v poněkud tajemném podtitulu jako „nepravidelný román“.

Děj se poté rozvíjí přes postupné – místy ovšem spíše potupné – etablování hlavního hrdiny v odborných kruzích, přes záhadně nabytý tučný výzkumný grant (poskytnutý ještě tajemnější americkou nadací litevsko-amerického Opšlstise) k překvapujícímu závěru. Tím je Kaplanovo pozvolné odhalení celosvětového spiknutí janičářů – v dobách Osmanské říše slovanských chlapců, kteří byli odebráni rodičům a podrobeni tvrdé islámské indoktrinaci, a vychování pro službu v elitním vojsku, jejichž reálná existence již podle oficiální historie dávno skončila. V této významové rovině se proto jedná o velmi osobitou parodii na jednu z nejfrekventovanějších větví konspiračního myšlení – všemocná a všudypřítomná židozedenářská spiknutí, byť román má samozřejmě i roviny další.

Kniha se dá totiž označit také za jakýsi protějšek iniciačního románu – hlavní hrdina zde klesá stále hloub a nakonec končí v mocném postavení a se zcela novou identitou. Úplně ztrácí zájem o vše předchozí, včetně zásadních společensko-politických změn – zmíněných pouze letmo v samém závěru románu –, ke kterým dochází v jeho bývalé vlasti.

Mimo „hlavní plán“ pak autor – jakoby mimoděk – přináší ještě řadu velmi osobitých rovin, např. přesvědčivě vylíčený rozdíl mezi středoevropským myšlením a – jak sám říká – myšlením bezelstně germánským. Hlavní hrdina se totiž ožení s Němkou žijící v Rakousku a o své šokující objevy a zážitky se s ní prostě nemůže smysluplným způsobem podělit – jejich vnitřní světy jsou totiž zcela odlišné a nemohou se nijak protnout. Vztah končí po několika letech odcizením a rozchodem, přičemž fyzická vzdálenost není v tomto případě hlavním viníkem. Další velmi zásluhný počin je i zformulovaný názor o tom, že komunistickým režimům mohly skutečně čelit pouze pravicové establishmenty – které se jim svou strukturou v řadě rysů podobaly –, zatímco levicovní alternativci byli sice myšlenkově bohatší, ale současně i o dost naivnější a v zásadě neakceschopní. S nemalým gustem pak autor zúročil i postřehy, jež získal během svého působení na vídeňském ministerstvu zemědělství i v rakouských akademických kruzích.

Stručné „zhodnocení“ či „autorův hlavní přínos“ pak – v komárkovském duchu – ponechme autorovi samotnému, který v jednom ze svých esejí říká: „Běžnému čtenáři či mluvčímu jen zřídka v plné míře dochází, že to podstatné na řeči či textu není většinou to, co je v jeho slovech obsaženo, nýbrž to, co v něm není, ten společný kontext, umožňující jeho pochopení.“ ■